

DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ȘI SECUNDAR DIN BUCOVINA ÎN PAGINILE GAZETEI „BUCOVINA” (1848–1850)

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

About the Primary and Secondary Education in Bukovina in the Pages of the “Bukovina” Gazette (1848–1850)

(Abstract)*

The following study presents some aspects of primary and secondary school education in Bukovina based on several articles published by the first Romanian newspaper in this province of the Habsburg Monarchy. Emphasis is placed on the general situation of the schools in Bukovina from the perspective of the Austrian Ministry of Public Instruction project on the reorganization of the gymnasiums and of the teaching staff, as well as on the implementation of the educational measures aimed at introducing the German language as an official language. The editors of “Bukovina” Gazette, intellectuals trained in Enlightenment, were in favour of the introduction of measures to modernize the curriculum in accordance with the advances of time, as long as the education in Romanian would also be kept in schools, as considered essential for the preservation of the Romanian national spirit.

Keywords: “Bukovina” Gazette, Bukovina, education, primary schools, gymnasiums, German language, Romanian language, modernization, national movement.

Gazeta „Bucovina”, for al doleanțelor românilor bucovineni, și-a asumat, prin contribuția semnificativă a fraților Alexandru și Eudoxiu Hurmuzachi, misiunea de a stimula mișcarea de renaștere națională, una dintre problemele importante dezbătute în paginile ziarului fiind situația învățământului public în Bucovina.

La momentul anexării de către Monarhia Habsburgică, pe teritoriul Bucovinei existau câteva școli mănăstirești și domnești, o școală episcopală la Rădăuți și binecunoscuta Academie Teologică de la Putna. Odată cu instaurarea administrației militare, aceste școli au fost, pe rând, desființate, în locul lor înființându-se școli primare cu limba de predare germană și română, care să contribuie la ridicarea nivelului de instruire a populației, aproape în totalitate analfabetă, și care, după noile reglementări, era obligată să-și dea copiii la școală.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXVI, 2 (53), p. 421–428, Rădăuți – București, 2019

În perioada administrației galițiene (1786–1848), învățământul primar nu mai este obligatoriu, prin urmare, se produce o scădere a numărului de școli primare, care, din anul 1815¹, trec în subordinea Consistoriului Catolic din Lemberg. Până în 1844, aceste școli au fost supuse acțiunilor de deznaționalizare și convertire la catolicism, limitându-se sau refuzându-se învățătorilor ortodocși participarea la procesul de învățământ. În ansamblu, numărul de școli primare a crescut. În 1840, cursurile școlilor primare erau frecventate de 4 595 de elevi, ceea ce reprezenta mai puțin de 10% din cei aproximativ 50 000 de copii de vârstă primară. Cei mai mulți erau de origine germană și maghiară, de religie catolică și protestantă. Elevii ortodocși erau semnificativ mai puțini, doar 1,7%. În anul 1844, s-a luat hotărârea ca școlile ortodoxe să fie trecute sub jurisdicția Consistoriului ortodox din Cernăuți. Acest lucru s-a întâmplat doar în cazul școlii triviale moldovenești din Cernăuți, celelalte rămânând în continuare subordonate Consistoriului galițian².

În anul 1848, sub presiunea evenimentelor revoluționare, autoritățile imperiale au fost nevoite să facă schimbări și în legislația școlară, acordând naționalităților monarhiei dreptul la învățământ în limba maternă. Acesta este unul dintre punctele principale ale programului de afirmare națională identitară a românilor bucovineni, drept pentru care redactorii „Gazetei Bucovina” publică primul articol dintr-o serie dedicată învățământului românesc, intitulat „Școalele populare din Bucovina”³.

Articolul se deschide cu sublinierea importanței școlilor primare ca instrumente de propagare a culturii, deoarece pe acestea „[se] reazemă toată speranța pentru un mai bun viitor a[l] acestei necăutate țări, pentru formarea intelectuală și morală a poporului chemat astăzi la exercițiul celor mai importante drituri politice, la împreună pârtașie a legislației și pentru o îmbunătățire fundamentală a tristelor împrejurări a[le] civilizației noastre”⁴.

După ce se trece în revistă situația provinciei de la anexare până la 1848, se face referire la *Planul propriu de regulizație a sistemului mănăstiresc, bisericesc și scolastic* sau Regulamentul Diecezan, emis în 29 aprilie 1786, de împăratul Iosif al II-lea, prin care se arăta, la cap. 5, că „în Bucovina, partea bisericească (consistoriul), afară de învățătura religioasă, nu va avea nicio înrâurire asupra așezării, organizării și privegherii școlilor și că aceste vor atârna numai de locurile politice, că cheltuielile pentru școlile din Bucovina, în general și după puțința Fondului Religiei, se vor trage din acesta”. Se mai amintesc și alte prevederi, și anume înființarea în orașe și târguri de școli normale, principale și ținutale, în orașele cu parohii – școli triviale cu predare în limba română și germană, angajarea de învățători cunoscători ai celor două limbi, înființarea așa-numitelor școli de „preparandie” (școli normale

¹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 282. Vezi și Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 39; Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 39.

² Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 39.

³ „Bucovina». *Gazetă românească pentru politică, religie și literatură*”, Cernăuți, anul I, nr. 5, 1848, p. 39–40 (în continuare se va cita: *Gazeta „Bucovina”*).

⁴ *Ibidem*.

pentru pregătirea învățătorilor de la sate) etc. După acest scurt istoric, se trece la prezentarea situației reale din Bucovina, la 33 de ani de la emiterea regulamentului amintit, cu precizarea că practica „n-a răspuns rostitei, mărinimoasei intenții, nici nevoițelor acestei provincii”⁵. Textul furnizează date statistice valoroase: „[...] s-au organizat numai în Cernăuți și în Suceava câte o școală principală, normală și trivială moldovenească, pe urmă o școală de fete; în Rădăuți, o școală de probă trivială și numai în 34 de alte locuri școli triviale – deși Bucovina numără acum 283 de parohii greco-neunită, 20 biserici-filiale de aceeași religie, 7 parohii romano-catolice și 14 capelanaturi și 2 parohii greco-unite cu 12 capelanaturi – în total [așa]dar 292 parohii și 46 de biserici filiale, pe lângă care sunt de luat în seamă și comunele evanghelice și israelite, ce se suie la 20 000 de suflete”⁶.

Redacția Gazetei „Bucovina” își exprimă nemulțumirea că școlile așa-zis naționale nu și-au îndeplinit menirea de a crește rata de școlarizare a copiilor și arată că față de cifrele trecute în documentele școlare, frecvența reală a elevilor este mult mai mică, astfel: „la Boian, cu 4 141 locuitori, în fapt, numai 58 de școleri; la Câmpulung, cu 4 727 loc[uitori], numai 62 șc[oleri]; la Molodia, cu 2887, numai 37, la Ciudin, cu 2085, numai 34, la Kuçurmare, cu 5373 loc[uitori] numai 20 școleri; când, dimpotrivă, localitățile nemțești și ungurești înfățișează o stare mult mai priincioasă; Fürstenthal, cu 566 de loc[uitori], are 76 școleri, Karlsberg, cu 646 loc[uitori], 113 șc[oleri]; Andrasfalva, cu 1281 loc[uitori], 111 șc[oleri] și Istensegits, cu 1 750 locuitori are 176 școleri”⁷.

Subiectul este continuat în nr. 22 din anul următor, în articolul „Un cuvânt serios despre cauza școalelor în Bucovina”⁸, cu reliefarea rolului școlii ca instituție de formare și de educare a caracterelor. Acest rol nu poate fi îndeplinit decât dacă sunt înlăturate „indiferentismul cel fără conștiință și tutorarea prea strânsă a școlii, care nu numai că nu mai este de folos, ci împiedecătoare de toată propășirea”, dacă se optează pentru „o sinceră cultivare a limbilor naționale”, pentru introducerea unei „deosebite dregătorii pentru școale, sub numele primit de consiliu al școalelor”, „care să fie neatârnat de înrâurirea vreunei alte provincii, deoarece Bucovina se deosebește în privința limbii și a culturii de celelalte țări austriace”. Se mai semnaleză că „e de neapărată trebuință cel puțin o facultate liberă, la care să se poată așeza, după prescrierea legilor, învățători privați”, de înființarea unei facultăți „filosofice” și a uneia juridice, deoarece „pân-acum numai prea puțini putură să învețe drepturile de la depărtatele universități și pentru aceea fuseseră excluși de la dregătoriile mai înalte chiar în propria lor patrie”⁹.

Angajarea unor învățători cunoscători de limba română în școlile primare din Bucovina era deseori împiedicată cu bună știință. Gazeta „Bucovina” atrage atenția asupra acestui fapt într-un alt articol, în care se semnaleză organizarea unui concurs de ocupare a două posturi la școala primară din Cernăuți: „Până în ce

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem*, p. 40.

⁸ *Ibidem*, nr. 22, 1849, p. 117–118.

⁹ Gazeta „Bucovina”, anul II, nr. 22, 1849, p. 118.

măsură mai domnește nepăsarea în privința îndeplinirii trebuințelor naționale din Bucovina și până când naționalitatea acestui ducat cheazășuită prin constituție este nesocotită, cunoscăm spre a noastră mahnire în zilele trecute, cu prilejul denumirii de doi învățători la școlile elementare de aici. Dorința guvernului este ca învățătorii școlilor mărunte din Bucovina, pe lângă alte calități cerute, să aibă și cea mai deplină cunoștință a limbii române, care la concursul candidaților este și prescrisă ca condiție neapărată. Cu toate acestea, la sus atinsele posturi de învățători se propuseră doi candidați care nicidecum nu cunosc limba română, din contră alți înși capabili se trecură cu vederea”¹⁰.

În anul 1849, Bucovina devine autonomă, ieșind din componența ducatului Galiției, prin urmare nici școlile nu mai sunt, teoretic, supuse autorității Consistoriului romano-catolic din Lemberg. Gazeta „Bucovina” revine asupra arzătorului subiect al învățământului și publică, în patru părți¹¹, un material despre „Proiectul Ministerului Învățaturilor Publice pentru reorganizarea gimnaziilor, analizat și criticat”. Este vorba despre planul de reformare al sistemului de învățământ, care urma să se aplice în toate provinciile monarhiei.

Cu observația că un articol de acest gen ar fi fost mai potrivit pentru o publicație cu caracter pedagogic, „pe care ministerul învățământului ar trebui s-o înființeze cât mai curând”, redactorii gazetei consideră că o analiză critică a amintitului proiect este cu atât mai necesară, „cu cât reformarea și îndreptarea școlilor este una din cele mai simțite tendințe și cea mai dorită și întâi îndeplinire a vieții spirituale a tânărului nostru ducat; noi ne credem și îndreptățiți spre această publicitate, deoarece ministerul a provocat serios spre asemenea cercetări”.

După o amplă introducere, în care se teoretizează rolul științei și al școlii în dezvoltarea societății și necesitatea modernizării instituțiilor de învățământ, se trece la analiza efectivă a modificărilor survenite în organizarea gimnaziilor. Conform proiectului, gimnaziile aveau să fie divizate în gimnazii inferioare și superioare, cu câte patru clase. În cadrul acestora urmau să se studieze religia, latina, greaca, limba maternă, o a doua limbă provincială (după caz), noțiuni elementare de limbă ebraică (pentru viitorii teologi), franceză, engleză, italiană (opțional), istorie, geografie, matematică elementară, geometria împreună cu desenul, istorie naturală cu elemente de fiziologie și fizică experimentală. Se avea în vedere și intro-ducerea de ore de caligrafie, muzică și gimnastică (opțional)¹².

Redactorii Gazetei „Bucovina” remarcă faptul că „planul învățaturii” nu putea crea o legătură coerentă, organică între materia predată în școala primară, cea din gimnaziu și școala reală, și, respectiv, cea studiată la nivel universitar. Altfel spus, elevii care terminau cele patru clase primare trebuiau să aleagă între gimnaziu și școala reală, nefiind încă la vârsta și nivelul de cunoștințe la care să-și fi descoperit

¹⁰ *Ibidem*, nr. 27, 1849, p. 150.

¹¹ *Ibidem*, (supliment la nr. 34), 1849, p. 193–194; supliment la nr. 36, 1849, p. 212–215, nr. 38, 1849, p. 225–228, nr. 41, 1849, p. 256–259.

¹² Constantin Ungureanu, *Școlile secundare din Bucovina (1808–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2016, p. 23–24.

aptitudinile sau vocația: „În planul învățaturii lipsește organul de mijloc dintre gimnaziu sau școala reală și dintre școala populară, prin care decisiva alegere a chemării la tineri, încă cu totul nehotărâți, se amână pe vreo câțiva ani [...]”.

Introducerea unor obiecte noi presupunea mărirea numărului de ore pe săptămână sau reducerea numărului de ore pentru alte obiecte, cum ar fi limba latină. În articol se susține studiul acesteia la toate nivelele de instruire: „Planul învățaturii află că trebuințele vieții practice n-ar suferi învățarea limbii latine. Noi nu voim a nega nici de cât că privirii materialistice a conștiinței comune i s-ar părea învățarea limbii latine nu ca nesuferibilă, ci ca de prisos; însă noi ne mutăm cu planul învățaturii pe înălțimea conștiinței ideale, ca de acolo să aflăm cu el drumul spre reforma și nobilarea vieții sociale [...] sfera vieții industriale încă nu poate fi lipsită de un anumit grad de activitate liberă, mai ales în perioada maturității vieții constituționale; un astfel de grad indicăm noi [a fi] dezvoltarea cugetării prin formarea conștiinței despre limbă, ce se întâmplă prin învățarea limbii latine [...]”. Evident, autorii se referă și la rolul limbii latine în formarea conștiinței despre limba română.

În aceeași ordine de idei, se critică eliminarea filosofiei din rândul obiectelor studiate în gimnaziu, ea putând fi studiată abia la universitate, în aceasta văzându-se o „îngrădire a libertății” de cunoaștere a elevilor. Studiul filosofiei este necesar pentru înțelegerea materiilor din domeniul științei. „Apoi – se mai spune în articol – teologii care nu pot ajunge la universități, rămân cu totul fără filosofie, ba chiar și auditorii de la universități încă sunt restrânși în învățarea ei”.

Articolul mai aduce argumente pentru adoptarea limbii materne ca limbă de instruire, pe lângă cea germană, și atrage atenția că noul plan didactic era mult prea încărcat și prea dificil pentru elevii de gimnaziu.

În ultima parte a articolului, despre organizarea corpului profesoral, se face vorbire despre activitatea educativă a școlii și despre modul în care învățătorii ar putea să aibă o „înraurintă concordantă din toate laturile și puternică asupra simțului și caracterului școlărilor”. Conform noului *Proiect*, aceasta ar presupune „o năzuință comună a tuturor obiectelor învățăturale la ideile religiei și ale moralității ca la comunul lor centru și o disciplină bună”. Redactorii Gazetei „Bucovina” consideră că acest lucru ar ridica din nou problema libertății confesionale, garantate de noua constituție: „Însă, atunci activitatea profesorilor gimnaziali este subordonată la [ce]a a profesorului de religie, și atunci, întru felurimea religiilor din Austria, proiectul, și fără voință-și, se află în alternativa: că sau o religie principală, adică a statului, să o prefere înaintea celorlalte, ce apoi nu s-ar învoi cu constituțiunea imperială, sau să conceadă fiecărei religii pretențiile ce i se cuvin, după principiul egalei îndreptățiri. Însă, în această întâmplare în privința diferitelor religii, ar trebui să se înmulțească gimnaziile, a căror înmulțire este dictată acum și prin diferența națională”.

În final, redacția critică propunerea *Proiectului* de a se încredința numirea învățătorilor și profesorilor pentru gimnaziu unei comisii de examinare din Viena, din cauza desfășurării dificile a procesului de verificare și validare a candidaților. Această comisie, se spune, „poate aduna la tribunalul său numai competitorii din cel mai aproape ținut dimprejurul Vienei, iar dacă s-au n-ar fi destui în privința

națională sau n-ar avea învățătura cerută ca să poată face destul tuturor trebuințelor învățăturale din gimnaziu, atunci alți candidați, din celelalte părți ale imperiului nu pot lua parte la aceste examene, pentru că n-au mijloace ca să poată petrece la Viena în decurs de mai multe luni, până se vor pune toate examenele. Iar dacă, după promisiunile ministerului învățământului, s-ar înființa asemenea comisiuni examinate și în alte țări de coroană, atunci coliziunile sunt neînconjurabile, căci ministerul învățământului (...) pe de o parte n-ar face destul pretinderilor naționale, iar pe de altă parte – chiar și când ar face destul acelor pretinderi – i-ar lipsi garanția atât pentru capacitatea examinerilor, cât și pentru a examinaților”.

Noul program de învățământ a fost adoptat și introdus treptat în gimnazii. Transferul efectiv al școlilor primare din localitățile cu parohii ortodoxe sub autoritatea Consistoriului ortodox din Cernăuți, deși a durat mult peste așteptări¹³, a reprezentat un pas înainte pentru învățământul primar și secundar românesc din Bucovina.

¹³ George Tofan, *Învățământul în Bucovina*, Suceava, Editura George Tofan, 2011, p. 107.